

СТАНОВИЩЕ

от проф. дфн Нина Димитрова

ЗА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД НА КЛАРА ТОНЕВА

„ДОКТРИНАЛНОТО ПРОТИВОБОРСТВО МЕЖДУ

ХРИСТИЯНСТВОТО

И ИСЛЯМА (СПОРЕД ЕРЕС 101-ва НА СВ. ЙОАН ДАМАСКИН“

ЗА ПРИСЪЖДАНЕ НА НАУЧНАТА СТЕПЕН

„ДОКТОР НА НАУКИТЕ“ в професионално

направление 2.4. РЕЛИГИЯ И ТЕОЛОГИЯ

Предлаганият за обсъждане дисертационен труд е внушително и обстойно изследване (453 стр.) в областта на сложните отношения между двете световни религии. Написана не с оглед на академични амбиции – професор Тонева е утвърден учен със солидна кариера, а като завършек на дългогодишни научни търсения в това тематично поле, дисертацията впечатлява с изключителната скрупульозност на провежданото изследване – обяснителните бележки под линия (включващи и допълнителна научна информация) са над хиляда, а цитираните източници в библиографията са 778 – на български, сръбски, руски, немски и английски.

Призван да очертае доктриналните различия по границата християнство – ислям през/чрез творчеството на св. Йоан Дамаскин, трудът е детайлно разчленен – структурата включва 7 глави. След един завладяващо написан Предговор, следва твърде обширен Увод, съдържащ всички задължителни за тази част на дисертационното изследване компоненти. Читателят е въведен в проблематичността на отношенията християнство – ислям, като са предложени възможните подходи към тях – дебат и/или диалог. Трудът е анонсиран като полемичен и критичен при разглеждането на по-важните различия между християнството и исляма.

Тезата на дисертацията (с. 11) гласи, че във формирането и развитието си ислямското теоретично богословие е импулсирано и захранвано от полемиката му с християнството. Представен е и методологическият инструментариум, с чиято

помощ да бъде осъществено замисленото изследване; описана е подробно и наличната до момента литература, като прави много добро впечатление обстоятелството, че за всяка от седемте глави тя е посочена поотделно. Също несъмнен плюс на изследването са и изведените в края на всяка от тези глави обобщения. Като цяло, уводът е изпълнен според нормативните изисквания и според мен е безупречен, затова бях изненадана, когато в края му видях самооценката на проф. Тонева – че самата дисертация не била *безупречна*. (Но обратното твърдение не би било възможно като изказано от страна на който и да е автор на дисертационен труд). От последвалото уточнение става ясно, че към дисертацията може да се отправят следните критики: че е предпочетен дебатът с исляма (подход, изтъкващ различията) пред диалога с него (подход, смекчаващ различията); че е проявена пристрастност в позицията; че не са получили достатъчна разработка проблеми, второстепенни спрямо замисъла на изследването, и др. Обаче дисертационното изследване не е компендиум, за да се иска от него да покрива тези изисквания; напротив, то е авторски труд с подчертана собствена позиция – какъвто е предлаганият труд на проф. Тонева.

Обемът на *становището* не предполага да проследя стъпка по стъпка изложението, което започва с аналитично представяне на доктриналните характеристики на исляма. Това, което в случая мога да направя при толкова обширен текст, е да изтъкна онези моменти в него, които са ми направили особено впечатление. При едно компаративистко изследване задължително условие е доброто познаване на сравняваните обекти, задълбоченото схващане на същностните различия между тях. Проф. Тонева е несъмнено отличен познавач на исляма, както и, в качеството ѝ на православен богослов, на християнството. Този факт дава основание на читателя да се довери на нейните заключения, но нека преди това да посоча по-конкретни приносни моменти в дисертацията. Така, ислямът – очаквано, предвид експертизата на проф. Тонева – е обрисован задълбочено в различни аспекти – като история, като обща светогледна позиция, като доктрина, като емблематични личности, като централни понятия, и пр. Анализът на духовно-историческия контекст на взаимодействието между

християнството и исляма и обсъждането на вътрешното родство на втория с християнски ереси е също изпълнен на високо професионално ниво.

Избраният авторски подход излага поотделно ключови позиции и в едната, и в другата религия, и ги съпоставя непосредствено, което допринася за убедителността на направения извод за доктриналната им несъвместимост, респективно за невъзможността от компромиси в това отношение. И конкретно – противопоставяни са християнската триадология срещу ислямското „съдружаване“; християнското общение в любов срещу ислямския идеал за общностна солидарност (т.е. Църквата срещу уммата) и т.н., като са привличани и използвани идеите на Св. Йоан Дамаскин от неговия полемичен – свързан с исляма – текст.

Особено релефно според мен е открояена разликата между християнството и исляма по въпроса за връзката Бог – човек, при анализа на ислямската съпротива срещу представата за един *въчовечен* Бог; съпротива, в резултат на която „в исляма почти не се усеща иманентната топлина, напротив – навява хлад; усещането е за всемогъщо същество, което обладава воля, властелин, който е недокоснат от човешката болка и който се е самоотстранил от човека и неговия житейски кръст“ (с. 171). Тези емоционално наситени редове са достатъчно красноречиви относно контраста между двете религии в този така важен пункт.

Последните две глави лично на мен са ми твърде близки в тематично отношение – и в двете изложението е антропологически насочено. Обсъдени са множество въпроси, чието изясняване поотделно за двете религии отново изявява дълбоките различия между тях – става въпрос за разбиранията за греха, свободата, съдбата/предопределението, а също и за спора между иконопочитанието и иконоборството. Представени са основанията да се говори за исляма по-скоро като за обществена религия, отколкото като за лична вяра.

Представите за отвъдното съществуване, оформени от двете религии, също са обособени като един от важните критерии за различаването и противопоставянето им – докато християнското Царство Божие е мислено като духовно състояние, ислямският рай е изпълнен с телесни удоволствия.

След внимателното съпоставяне на различните светогледни контрасти, в заключението на дисертационния труд са обсъдени перспективите пред християнско-ислямските взаимоотношения. Направеният от проф. Тонева цялостен съпоставителен анализ потвърждава смислеността на нейния извод: „Да се участва в междурелигиозния диалог, но твърдо да се държат основанията на личната вяра“ (с. 380).

Впечатлението ми от дисертацията на Клара Тонева, посветена на доктриналното противоборство между християнството и исляма, е за компетентно, задълбочено и ценно изследване, чиято навременност е във от съмнение.

Авторефератът е изготвен по същия грижлив начин и отразява адекватно съдържанието на дисертацията. Той включва и справка на авторката за приносите на нейния труд – добре формулирани и основателни.

Проф. Тонева е представила и следните публикации по темата на дисертацията – 5 студии и 9 статии (от периода 2004 – 2022), свидетелстващи за отдавнашния ѝ интерес в това тематично поле. Поради ограничеността на обема на настоящото становище, ще отбележа единствено, че заслужава респект и вниманието на авторката към родното богословско наследство.

Нямам общи публикации с дисертантката.

Заключение: Въз основа на всичко казано дотук, като член на научното жури по защитата на дисертацията Клара Асенова Тонева, категорично ще гласувам с „да“ да ѝ бъде присъдена исканата научна степен „доктор на науките“ в професионално направление 2.4. *Религия и теология*.

01.12. 2022

Подпис: